

Voor meer kwaliteit van leven

Alles en iedereen bewegen voor een samenleving zonder armoede

Dit is het concept van een nieuw manifest van de Sociale Alliantie. Het wordt besproken en desgewenst aangepast/aangevuld tijdens de bijeenkomst van de AlliantieRaad. Deze wordt gehouden op donderdag 11 oktober 2018 in de Bergkerk te Amersfoort, Doctor Abraham Kuyperlaan 2, 3818 JC. Tijdens deze bijeenkomst wordt tevens besproken welke activiteiten kunnen worden opgezet om mensen/groepen in de samenleving te motiveren om mee te helpen de inhoud van dit manifest te verspreiden en te verwerklijken.

Het gaat economisch beter. Tegelijk groeien de tegenstellingen in de samenleving en worden de scheidslijnen groter. Dat is niet goed voor de mensen die achterop raken of in veel gevallen achtergesteld worden. Het is evenmin goed voor de kwaliteit van leven voor alle mensen in de samenleving. De Sociale Alliantie vindt dat we als samenlevende mensen onze samenleving zo moeten organiseren dat iedereen meetelt, meedoet en tot zijn of haar recht kan komen. Vanuit diverse invalshoeken kunnen daaraan bijdragen worden geleverd. Op landelijk niveau kan de uitholling van sociale grondrechten worden gekeerd door een herstel van collectieve bestaanszekerheden. De Sociale Alliantie benoemt enkele kernpunten uit zo'n herstelprogramma. Op lokaal niveau wordt steeds meer de nadruk gelegd op hulp aan arme mensen. Helaas noodzakelijk, maar daarmee worden de mechanismen die armoede veroorzaken niet opgespoord en uitgeschakeld. Daarom is van belang dat naast noodzakelijke hulp aan armen, op lokaal niveau condities worden gecreëerd die mensen met lagere inkomens in staat stellen zelf het initiatief te nemen om bestaanszekerheid veilig te stellen. Voor zichzelf en voor mensen om hen heen. Dat kan door het vormen van collectieven. Op steeds meer plekken in het land nemen burgers hiertoe het initiatief. De Sociale Alliantie wil dergelijke initiatieven verbinden, verbreiden en verbreden. Zulke eigen initiatieven van arme mensen voor de verbetering van de bestaanszekerheden van henzelf en van lotgenoten zijn evenzovele uitnodigingen aan de samenleving als geheel om een brede maatschappelijke dialoog te voeren over de maatschappelijke veranderingen die nodig zijn om duurzaam goed samenleven voor iedereen te realiseren. De Sociale Alliantie noemt een aantal kantelpunten die in een brede maatschappelijke dialoog kunnen worden uitgediept en samengevoegd tot een nieuw perspectief op een samenleving zonder armoede. Dat is pas een rijke samenleving!

De samenleving drijft uit elkaar

De laatste 35 jaar wordt een beleid gevoerd dat gekenmerkt wordt door twee slogans: 'meer markt, minder overheid' en 'meer individueel en minder collectief'. De sociale ankers zijn gelicht; veel mensen zijn achteruitgeboerd wat betreft bestaanszekerheden. De samenleving drijft uit elkaar. Het midden wordt smaller. De randen worden groter: aan de ene kant de mensen die profiteren van de groeiende welvaart en rijkdom; aan de andere kant de groepen die achteropraken, wier bestaan onzeker is geworden. De kloven in de samenleving worden wijder en dieper. Enkele ergerlijke feiten:

- Om en nabij 1,4 miljoen mensen (734.000 huishoudens) leven onder armoedegrens en 1,7 miljoen huishoudens hebben problematische en langdurige schulden. Eén op de 9 kinderen groeit op in armoede. Meer dan 80.000 mensen zijn afhankelijk van de voedselbank.
- Voor de crisis, in 2008, bezat de rijkste 1% van de bevolking ruim een vijfde van het vermogen, in 2013 was het opgelopen tot ruim een kwart. Lager- en hoger opgeleiden komen elkaar weinig meer tegen: ze wonen niet in dezelfde wijken, ze gaan niet naar dezelfde sportclub, ze komen elkaar ook niet meer tegen in de kerk, zoals vroeger.
- In het onderwijs is sprake van een toenemende verwijdering tussen kinderen van hoogopgeleide ouders en kinderen van lager opgeleide ouders. Hoger opgeleide ouders sturen hun kinderen naar scholen waar alleen leerlingen met een vergelijkbare achtergrond zitten. Zij hebben ook geld om hun kinderen bijles te geven. Scholieren en studenten met een migratieachtergrond of van wie de ouders niet gestudeerd hebben, krijgen gemiddeld een lager advies en hebben veel minder kans om aan een studie te beginnen en deze succesvol af te ronden.
- Laagopgeleide vrouwen leven gemiddeld 5,4 jaar korter dan hoogopgeleide vrouwen, terwijl het verschil bij mannen zelfs 6,5 jaar bedraagt. Het verschil in jaren gezonde levensverwachting (bij mannen 14,2 jaar en bij vrouwen 15,5 jaar) is nog veel groter.
- Er ontstaat een steeds grotere tweedeling tussen de huursector en koopsector: in de huursector wonen vooral alleenstaanden (56%) en lage inkomens; in de koopsector veel meer gezinnen en mensen met midden- en hogere inkomens.
- Van alle werkende Nederlanders hebben ruim 5 miljoen een vaste baan. Bijna 3,3 miljoen hebben een flexcontract of zijn zelfstandige. De meeste mensen met een flexcontract zijn laag opgeleid. In de afgelopen tien jaar nam het aantal werkenden met een vast contract met ongeveer een half miljoen af en het aantal flexibele contracten nam in dezelfde periode met een miljoen toe.
- De 'digitale kloof' neemt toe. De overheid behandelt de burger steeds meer als klant en biedt de gelegenheid om digitaal benaderd te worden en zaken te doen. Een groot aantal mensen mist digitale vaardigheid en loopt daardoor steeds meer kans om buitengesloten te worden.

Herstel van sociale grondrechten

De breder en dieper wordende kloven in de samenleving roepen verontrusting op. Hoogste tijd de koers bij te stellen en hefboomen te vinden om meer kwaliteit van leven te bewerkstelligen voor iedereen in de samenleving. Op korte termijn vraagt dat om een herstel van sociale grondrechten:

1. een leefbaar inkomen en effectieve schuldsanering;
2. vaste en goed verzekerde arbeid;
3. gelijke kansen op goede gezondheid;
4. toegankelijk en praktijkgericht onderwijs;
5. goede en betaalbare woningen in een veilige omgeving;
6. gezonde en duurzame leefomgeving.

Ad 1 : Een leefbaar inkomen en effectieve schuldsanering

Een rechtvaardige inkomens- en welvaartsverdeling tussen de generaties, tussen mensen die betaald werken, mensen die gepensioneerd zijn en mensen die onbetaalde (zorg)arbeid verrichten.

Toegespitst op de lagere inkomens betekent dit onder meer dat het sociaal minimum gekoppeld moet blijven aan de algemene en incidentele loonontwikkeling. Om opgelopen achterstanden te compenseren moeten daarnaast het minimumloon, de AOW en de sociale uitkeringen extra worden verhoogd. De BTW-verhoging op eerste levensbehoeften moet worden geschrapt en iedereen moet als oudedagsvoorziening kunnen beschikken over een leefbaar pensioen. Dat geldt ook voor mensen die (een deel van) hun leven in dienst hebben gesteld van het zorgen voor anderen. Extra aandacht moet gegeven worden aan de bijna 1 miljoen mensen die kampen met problematische schulden. Voor een belangrijk deel is dat een nawerking van de economische crisis. Schuldenopdrivende boete-oplegging en incasso-wanpraktijken moeten worden stopgezet en allerlei hindernissen om schulden te saneren kunnen worden geslecht.

Ad 2 : Vaste en goed verzekerde arbeid

De arbeidsmarkt moet opnieuw geregeld worden. Uitgangspunt daarbij is: vaste contracten met bijbehorende bescherming. De doorgeslagen flexibilisering moet worden teruggedraaid. De samenleving moet niet langer accepteren dat werkgeversverplichtingen worden omzeild en ondernemersrisico's worden afgewenteld op de minst weerbaren op de arbeidsmarkt en op de samenleving als geheel. Schijnopdrachtgeverschap en structurele afhankelijkheid van mensen die worden ingehuurd moeten actief worden bestreden. Ze hollen fatsoenlijke beloning, sociale bescherming en pensioenopbouw uit. Het zijn mechanismen die armoede doen ontstaan en laten voortbestaan. Om die tendens te keren moeten om te beginnen op de arbeidsmarkt de principes van sociale bescherming en collectieve verzekering tegen (levens)risico's worden hersteld en behouden.

Ad 3 : Gelijke kansen op goede gezondheid

Het beleid ten aanzien van gezondheidsverschillen tussen rijke en arme mensen legt te eenzijdig het accent op gedragsverandering en leefstijlverbetering met een steeds sterker wordende verwijzing naar eigen verantwoordelijkheid voor (on)gezond gedrag. Gelijktijdig of liever nog voorafgaand aan de bevordering van gezond gedrag moet in beleid en praktijk het accent worden gelegd op het aanpakken van meer structurele factoren als psychosociale belasting op het werk, woonomstandigheden, opleiding en inkomen. De dagelijkse werkelijkheid waarin mensen en met name arme mensen moeten

(over)leven heeft veel ziekmakende kenmerken en deze context mag dus niet buiten beschouwing blijven bij de aanpak van gezondheidsverschillen tussen rijke en arme mensen.

Ad 4 : Toegankelijk en praktijkgericht onderwijs

Onderwijs is de basis en de toekomst van onze samenleving. Deze basisvoorziening moet voor iedereen toegankelijk zijn. Leenstelsel, ouderbijdragen, lesgeld en kosten voor schoolboeken vormen een financiële drempel voor mensen met lagere inkomens. Om die drempel weg te nemen moet onderwijs gratis zijn. Overheden, bedrijfsleven en onderwijsinstellingen maken afspraken over het opzetten van praktijkgerichte leerwerkplekken en arbeidsnabije scholing, opdat alle jongeren goed toegerust worden voor de arbeidsmarkt. Daarnaast stimuleren en faciliteren ze levenslang en levenbreed leren, opdat alle mensen, ook ouderen, hun vaardigheden en competenties verbreden en mee kunnen (blijven) doen in de zich snel ontwikkelende kenniseconomie. Alle burgers, te beginnen bij de laaggeschoolden, krijgen daarvoor een toereikend budget en reële kansen.

Ad 5 : Goede en betaalbare woningen in een veilige omgeving

Overheden en woningcorporaties stellen samen een uitvoeringsprogramma op met harde afspraken om achterstanden op het terrein van de sociale woningbouw binnen vier jaar in te lopen: in versneld tempo worden goede en betaalbare huurwoningen gebouwd; de huursubsidie blijft onaangetast en doorgevoerde verslechtingen worden ongedaan gemaakt. Er komt een eerlijker regeling voor de aftrek van de hypotheekrente. Verder hebben alle burgers, ook mensen met een laag inkomen, recht op veilig wonen. Dat wil zeggen dat ze beschermd zijn tegen criminaliteit en verloedering en dat ze wonen in wijken waar ze zich vrij in de openbare ruimte kunnen bewegen. Veilig wonen wil ook zeggen dat mensen in buurten en in huizen wonen met een goed leefklimaat, waar ruimte is voor ontmoeting, creativiteit, sociale innovatie, kunst en cultuur. Dit doel kan niet tot stand worden gebracht in een snel verslechterend klimaat van wij-zij. Dit is een negatieve spiraal die moet worden doorbroken. Dat vergt een gericht beleid op meerdere terreinen met een accent op de sociaal-economische positie van achtergestelde groepen.

Ad 6 : Gezonde en duurzame leefomgeving

De energielasten stijgen. Heel veel huishoudens kunnen hun energierekening nu al niet meer betalen. Andere energiebronnen aanboren koste geld dat bij minimahuishoudens niet aanwezig is. De laagste inkomens betaalden relatief al het meeste aan het klimaatbeleid. Die ongerijmdheid wordt door het beleid van het huidige kabinet nog versterkt. Dat is niet eerlijk. Mensen die de meeste behoeften hebben maken de grootste aanspraken op der aarde en het milieu. De meest behoeftigen in dit opzicht zijn niet de armen, maar juist de rijken. Deze moeten daarom ook de zwaarste lasten dragen wat betreft het herstel en behoud van de aarde.

Zelf taken oppakken die de overheid laat liggen

Uit meer dan honderd jaar sociale strijd ontwikkelde zich midden vorige eeuw een samenleving waarin mensen niet meer in angst hoefden te leven voor hun dagelijks bestaan. Daar stond de overheid garant voor via collectieve verzekeringen en voorzieningen. Die garantstelling werd in 1983 zelfs vastgelegd in de Grondwet, de hoogste wet van het land. Die garanties zijn onze sociale grondrechten. Via der sociale grondrechten dragen de burgers de overheid op om te zorgen voor

werkgelegenheid, bestaanszekerheid, bescherming van leefmilieu, volksgezondheid, woongelegenheid, ontplooiing en onderwijs.

Bij het bekrachtigen van deze grondrechten in de Grondwet (1983) is al een maatschappelijk proces gaande van anders denken en doen. In de eerste plaats anders denken en doen over de rol van de overheid in relatie tot de werking van de markt: het medicijn 'meer markt en minder overheid' wordt ingezet tegen de 'onbetaalbaarheidsziekte' van de verzorgingsstaat. In de tweede plaats anders denken en doen over de positie van het individu in relatie tot het collectief: het collectieve karakter van voorzieningen moet wijken voor het veronderstelde vermogen van mensen om zelfstandig betere keuzes te maken. Dat leidt tot een verschaalde en minimale uitvoering van de sociale grondrechten en een versmalling van de solidariteit in de samenleving. De privatisering doet ook haar intrede op het terrein van de sociale grondrechten. Daarmee plaatst de overheid zich buiten spel en geeft de zorg voor sociale grondrechten uit handen. Steeds meer mensen in de samenleving hebben last van deze overheidskeuze: armoede en ongelijkheid in de samenleving nemen toe. Een aantal burgers verzamelt zich in sociale coöperaties en probeert zelf invulling te geven aan de sociale grondrechten. Deze collectieven van burgers opereren in de dagelijkse werkelijkheid van mensen die weinig ontplooiingsmogelijkheden krijgen in de bestaande ordening van de samenleving. Met het oprichten van sociale coöperaties leggen burgers een claim op de uitvoering van sociale grondrechten. Ze trekken hun opdracht aan de overheid in; ze gaan zelf actief op zoek naar een nieuwe manier om bestaanszekerheid op diverse terreinen te waarborgen. Dat vereist nieuwe vaardigheden, nieuw denken en nieuw doen. Kortom, sociale coöperaties ontwikkelen een nieuw ambacht.

Overheden, maatschappelijke organisaties, werkgevers en werknemers moeten de dialoog aangaan met groepen die achterop zijn geraakt of achtergesteld worden. Dit is nodig om beter aan te sluiten op hun werkelijkheid en meer recht te doen aan de dynamiek van de eigen veerkracht. Burgers die als collectief in het publieke domein activiteiten opzetten om de bestaanszekerheid van henzelf en hun omgeving te waarborgen moeten mogelijkheden krijgen om zich te bekwamen in het ontwikkelen en toepassen van eigen beslissingsbevoegdheid en eigen uitvoeringsmacht. Medewerkers van overheidsdiensten en organisaties als welzijnswerk, onderwijs en woningcorporaties moeten getraind worden om te werken als 'mogelijkheidsmakelaars': ze leren ontdekken waar mensen hun mogelijkheden tot ontplooiing kunnen realiseren; ze worden vertrouwd gemaakt met de achterliggende concepten, de nieuwe verhoudingen, het nieuwe denken en doen die sociale coöperaties met zich meebrengen.

Vanuit de alledaagse werkelijkheid van mensen ontstaat een nieuw domein, naast de markt met z'n privaat recht en naast de overheid met z'n publiek recht. Het is het nieuwe domein van het gemeengoed, het collectief, de commons. In dit domein organiseren mensen eigen activiteiten, bouwen ze aan eigen vermogens, aan sociaal kapitaal. Op die manier worden mogelijk kleine, maar wel concrete bijdragen geleverd aan het herstel van sociale grondrechten. Van onderop, op verschillende plekken, ondersteund door diverse organisaties. Het zijn even zovele aansporingen voor ons allen om ons te bezinnen op de vraag hoe wij als samenlevende mensen onze samenleving willen organiseren.

Kantelpunten om over na te denken en om aan te werken

Het is dringend nodig om landelijk en lokaal een aantal concrete maatregelen te nemen om de kwaliteit van leven voor achterblijvende groepen te verbeteren. Maar dat volstaat niet. De oorzaken waarom groepen mensen achterblijven moeten worden blootgelegd en aangepakt. Als dat gebeurt wordt duidelijk dat wij als samenlevende mensen onze samenleving op een aantal punten anders moeten inrichten. Dat is in het belang van eenieder. De Sociale Alliantie wil het maatschappelijk debat dat hierover al gaande is stimuleren in eigen kring en daarbuiten. Daartoe wordt een aantal kantelpunten benoemd. Niet als onwrikbare waarheden, maar als uitnodiging om mee te denken over veranderingen waarmee meer kwaliteit van leven voor iedereen te bereiken valt.

1^e kantelpunt: Van economische doeltreffendheid naar ecologische duurzaamheid

“Een van de grootste uitdagingen van onze tijd is het opbouwen en voeden van duurzame gemeenschappen – maatschappelijke, culturele en fysieke milieus waarin we aan onze behoeftes en inspiraties kunnen voldoen zonder dat dit ten koste gaat van toekomstige generaties. (...) Wat we nodig hebben is een fundamentele verandering van visie – een verschuiving van economische doeltreffendheid (in de zin van optimale winst) naar ecologische duurzaamheid, van privé-eigendomsrechten naar voor iedereen toegankelijke commons. Een duurzame gemeenschap is zodanig ontworpen dat haar manier van leven, economische en andere structuren en technologieën geen inbreuk maken op het aan de natuur inherente vermogen het leven in stand te houden.”
(Fritjof Capra en Ugo Mattei: *Ecologie en wet*, Zeist 2015, p. 58)

2^e kantelpunt: Van het Mattheus-principe naar het Robin-Hood-principe

In de huidige samenleving wordt de welvaart verdeeld volgend het *Mattheus-principe*: degenen die veel hebben krijgen er veel bij en degenen die weinig hebben krijgen er weinig bij (de goedaardige variant van het Mattheus-principe) of van dat weinige wordt nog wat afgenomen ten behoeve van degenen die al veel hebben (de kwaadaardige variant). Het wordt hoog tijd dat het Mattheus-principe vervangen wordt door het *Robin-Hood-principe*. Dat luidt als volgt: van mensen die (meer) welvaart hebben wordt iets weg gepakt om het te geven aan degenen die niets of weinig hebben. Dit principe werkt opeenhoping van welvaart tegen. Welvaart wordt herverdeeld; grotere gelijkheid is het resultaat.

3^e kantelpunt: Van los individu naar gebonden zelf

Het huidige sociaal beleid stoelt op het mens- en maatschappijbeeld van de zelfbewuste burger die zijn leven zelf in de hand neemt, zijn eigen loopbaan plant, eigen keuzes maakt, zichzelf indekt tegen risico's. Zo'n individubegrip past bij een (wereld)economie die behoefte heeft aan losse individuen zonder sociale bindingen. Dat staat haaks op het idee van de mens als een kwetsbaar wezen. Kwetsbaar, omdat hij/zij voor zijn/haar zelfverwerkelijking aangewezen is op respect, achting, erkenning van anderen. Respect, achting en erkenning vanwege hetgeen mensen gemeenschappelijk hebben. Respect, achting en erkenning vanwege hetgeen mensen van elkaar doet verschillen. Deze voor de zelfverwerkelijking noodzakelijke relatie met anderen maakt ons als mensen tot morele

wezens: we zijn verantwoordelijk voor elkaars zelfverwerkelijking. Dat geldt in het algemeen voor alle andere mensen en het geldt in het bijzonder voor mensen in de directe omgeving. Het feit dat een mens om mens te zijn afhankelijk is van het respect, de achting en de erkenning van andere mensen, maakt dat iedereen verantwoordelijkheid draagt voor de anderen. Het wordt een deel van jouw eigen identiteit hoe je met deze verantwoordelijkheid voor de anderen omgaat. De ander is niet de begrenzer van mijn vrijheid en zelfverwerkelijking, maar de medeverwerkelijker ervan. Die visie op de mens is het beste medicijn tegen de groeiende vereenzaming en samenloosheid die kenmerkend zijn voor de moderne samenleving.

4^e kantelpunt: Van een amorele naar een morele economie

De maatschappelijke kosten van de lang volgehouden amorele productiewijze maken een moralisering van de economie onafwendbaar. Niet langer kan worden gedaan alsof de wijze van produceren een neutraal proces is, waarop ethische normen niet van toepassing zijn. De economie moet zich meer richten op waarden, op hetgeen van werkelijke waarde is in het leven van mens en natuur. De economie moet economischer worden. Dat kan alleen als zij zich ontwikkelt tot een ecologische economie, die doordrongen is van het feit dat met economische activiteiten altijd natuur wordt gemaakt en getransformeerd. Dat schept voor producent en consument een verantwoordelijkheid waaraan zij niet kunnen ontsnappen. De op waarden gerichte economie, de echt-economische economie oriënteert zich op de idee van *oikonomia*, het op orde brengen en in orde houden van de huishouding; ze keert zich af van de *chrématistikè*, het gericht zijn op het produceren voor een markt met zijn logica van concurrentie, versnelling, creëren van winnaars en verliezers, de tegenstelling tussen kapitaal en arbeid, de uitputting van de natuur. Voor een goed en verantwoord samenleven is het onvermijdelijk met de logica van de markteconomie te breken. Moralisering vergt een zeker localisme of regionalisme: mensen moeten de structuren waarbinnen ze produceren en consumeren kunnen overzien; de verbondenheid van de mensen met elkaar en met de natuur moet zichtbaar en tastbaar blijven. Alleen dan kunnen mensen overzien wat de gevolgen zijn van hun handelen en kunnen ze aangesproken worden daarvoor verantwoordelijkheid te nemen.

5^e kantelpunt: Van zorgen als hindernis naar zorgen als kern van de economie

Zolang het zorgen geen deel uitmaakt van de economische rationaliteit betekent het verrichten van deze arbeid een inbreuk op de economische doelmatigheid. Dat houdt in dat zorgen benaderd wordt als een risico of handicap. Deze gebruikelijke benadering doet geen recht aan het economische en maatschappelijke belang van zorgarbeid. Het fundament dat de zorgarbeid onder de moderne markteconomie heeft gelegd, moet in de rationaliteit van deze economie worden opgenomen. Niet als loutere aanvulling, maar als kernelement. Alleen op die manier kan de huidige economie zich ontdoen van haar irrationeel karakter en uitgroeien tot een op het leven afgestemde moderne economische economie. In zo'n economie worden niet louter kwantitatieve maatstaven aangelegd, maar eerst en vooral kwalitatieve. Als de logica van de zorgarbeid opgenomen wordt in de economische rationaliteit kan deze zich ontwikkelen tot eco-sociale verstandigheid. Anders dan thans is het dan wèl mogelijk om in de economie onderscheid te maken tussen creatieve en destructieve arbeid. En anders dan nu heeft betaalde arbeid dan niet langer per definitie voorrang op andere vormen van arbeid.

6e kantelpunt: Van consumenten van diensten naar producenten van gemeengoederen

Collectieven van burgers proberen in sociale coöperaties een nieuw bestaan op te bouwen. Ze pakken in de eigen leefomgeving maatschappelijke taken op die de overheid laat liggen. Deze basisinitiatieven laten zien dat het niet langer klopt om de samenleving in te delen in twee domeinen, namelijk het domein van de markt met z'n privaat recht en het domein van de overheid met zijn publiek recht. Vanuit de alledaagse werkelijkheid van mensen ontstaat een nieuw domein, het domein van het gemeengoed, de commons. In dit domein organiseren mensen eigen activiteiten. Deze wijken wat betreft aard en vorm af van de activiteiten van de twee vertrouwde domeinen van de markt en de staat. Deze vertrouwde domeinen worden vaak tegenover elkaar gezet, maar de aard en vorm van hun activiteiten lijken heel veel op elkaar. Beide domeinen berusten op concentratie van macht. In het private domein ligt de macht bij de eigenaar van goederen. Die neemt de besluiten en die is bij machte om anderen uit te sluiten. In het publieke domein is ook sprake van hiërarchie en ligt de macht in handen van degenen die aan de top van de hiërarchie staan. In het domein van de commons is de macht niet geconcentreerd bij een enkeling, maar wordt de macht juist verspreid over alle deelnemers: allen zijn eigenaar, schepper en gebruiker van het gemeengoed. Het gaat niet om een ding, een voorziening die buiten de mensen staat, een object dat door hen gebruikt kan worden. Het gaat om een bron van leven die door mensen zelf gemaakt en onderhouden wordt, die een deel van hun levensontwerp is, dat alleen in gezamenlijkheid tot stand komt en in stand gehouden wordt. Het scheppen en het gebruiken van gemeengoederen liggen in handen van de mensen zelf. Dat is een wezenlijk onderscheid met goederen, diensten of voorzieningen die door de markt of door de overheid aangeboden worden aan gebruikers, afnemers, consumenten.

7^e kantelpunt: Van een versmald naar een verbreed begrip van politiek en democratie

Politiek is verdund tot hetgeen in de vergaderzalen van parlement en gemeentehuis gebeurt. Dat staat vaak ver af van de dagelijkse werkelijkheid van mensen. Bovendien heeft die overheidspolitiek zich zo sterk verbonden met de gangbare geldeconomie dat ze de beschermende functie verloren heeft; ze heeft geen eigen grammatica meer op basis waarvan ze krachten kan mobiliseren om de economie in bedwang te houden. De daadwerkelijke verandering van het gangbare vindt plaats in de alledaagse werkelijkheid van mensen die benadeeld worden door de bestaande orde. Hun achterstelling dwingt deze groepen de gebaande paden te verlaten om kwaliteit van leven te behouden of te hervinden. In die alledaagse strijd hervindt de politiek haar politiek karakter. Net als de politiek is de democratie te uitsluitend gelieerd aan de overheid en de daarbij horende structuren van staat, parlement, verkiezingen. Democratie krijgt vooral gestalte als staatsinrichting en regeringsvorm. Veel mensen, en zeker achtergestelde groepen, voelen zich monddood gemaakt door deze democratie. Zij zoeken naar andere vormen van democratie. Nieuwe vormen die beter passen bij een levenswijze van mensen die zich verbinden in horizontaal georganiseerde egalitaire gemeenschappen. In zo'n gemeenschappen wordt de macht niet overgedragen of toebedeeld aan een aantal gekozenen; mensen die deelnemen in dergelijke gemeenschappen vormen in samenspraak en samenwerking met elkaar een leefwereld waarin allen gelijkberechtigd zijn en allen respect, erkenning en waardering krijgen, en waarin allen die door besluiten geraakt worden daar ook over mee kunnen praten en besluiten.